

**COMPARATIVE ANALYSIS OF IDIOMS IN ENGLISH AND
UZBEK LANGUAGE**

O'ktamova Moxigul Xamidullo-qizi

FarDu katta o'qituvchisi, uktamovamoxigul@gmail.com

Ismoilova Lobarkhon Jamshid qizi

2nd-year student, group 24-110

Faculty of Foreign Languages, Fergana State University

Abstract: *This article provides a comparative analysis of idioms in English and Uzbek languages. The main aim of the study is to identify the semantic, structural, and cultural characteristics of idiomatic expressions in both languages. The paper examines the role of idioms in language systems, their usage in speech, and the similarities and differences between English and Uzbek idioms. The study is based on linguistic literature and examples from both languages. The results show that idioms reflect the national mentality, culture, and historical experience of each language community.*

Keywords: *idiom, phraseology, comparative linguistics, English language, Uzbek language, semantics, culture.*

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI IDIOMALARNING QIYOSIY
TAHLILI**

Farg'ona davlat universiteti Chet tillari fakulteti

2-kurs 24 110- guruh talabasi

Ismoilova Lobarxon Jamshid qizi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi idiomalar (frazologik birliklar) qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ikki til tizimidagi idiomatik birliklarning semantik, strukturaviy va madaniy xususiyatlarini aniqlashdan iborat. Maqolada idiomalarning til tizimidagi o'rni,*

ularning nutqda qo'llanishi, shuningdek ingliz va o'zbek tillarida mavjud o'xshash va farqli jihatlar ilmiy manbalar asosida o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, idiomalar har ikki tilning milliy mentaliteti, madaniyati va tarixiy tajribasini aks ettiruvchi muhim lingvistik birlik hisoblanadi.

***Kalit so'zlar:** idioma, frazeologiya, qiyosiy tilshunoslik, ingliz tili, o'zbek tili, semantika, madaniyat.*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ИДИОМ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

*Студентка 2 курса, группы 24-110 факультета иностранных языков
Ферганского государственного университета*

Исмоилова Лобархон Джамшид кизи

***Аннотация:** В данной статье проводится сравнительный анализ идиом в английском и узбекском языках. Основной целью исследования является выявление семантических, структурных и культурных особенностей идиоматических выражений в обоих языках. В статье рассматривается роль идиом в языковой системе, их употребление в речи, а также сходства и различия между английскими и узбекскими идиомами. Результаты исследования показывают, что идиомы отражают национальный менталитет, культуру и исторический опыт народов.*

***Ключевые слова:** idioma, frazeologiya, сравнительное языкознание, английский язык, узбекский язык, семантика.*

Kirish

Til – bu millat madaniyati, tafakkuri va tarixining eng muhim ifodachisidir. Har bir til o'zining frazeologik boyligi orqali xalqning dunyoqarashi, urf-odatlarini va turmush tarzini aks ettiradi. Frazeologiya tilshunoslikning muhim bo'limlaridan biri bo'lib, unda turg'un birikmalar, idiomalar va maqol-matallar o'rganiladi.

Idioma – bu so'zlarning oddiy lug'aviy ma'nosidan farqli ravishda ko'chma

ma'noda ishlatiladigan turg'un birikmadir. Masalan, ingliz tilidagi "kick the bucket" iborasi so'zma-so'z "chelakni tepmoq" degani bo'lsa ham, aslida "vafot etmoq" ma'nosini bildiradi. O'zbek tilida esa "ko'z ochib yumguncha" iborasi juda tez sodir bo'ladigan harakatni anglatadi.

Bugungi globallashuv jarayonida turli tillarning o'zaro qiyosiy o'rganilishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ingliz va o'zbek tillaridagi idiomatik birliklarni qiyosiy tahlil qilish tarjima nazariyasi, madaniyatlararo kommunikatsiya va til o'rganish jarayonida katta ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili

Frazeologiya va idiomalar masalasi tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u ko'plab olimlar tomonidan turli jihatdan o'rganilgan. Ayniqsa, frazeologik birliklarning semantik, strukturaviy va pragmatik xususiyatlari tilshunoslik tadqiqotlarida muhim o'rin egallaydi.

Frazeologiya nazariyasining rivojlanishiga rus tilshunos olimi **V.V. Vinogradov** katta hissa qo'shgan. U frazeologik birliklarni semantik jihatdan tasniflab, ularni uch asosiy turga ajratadi: **frazeologik birikmalar, frazeologik birliklar va frazeologik chatishmalar**. Vinogradovning fikricha, frazeologik birliklar til tizimida mustahkam o'rin egallagan bo'lib, ularning ma'nosi ko'pincha tarkibiy qismlarining lug'aviy ma'nosidan farq qiladi [1]. Mazkur tasnif keyinchalik boshqa tillar frazeologiyasini o'rganishda ham keng qo'llanilgan.

Frazeologiya sohasida muhim tadqiqotlar olib borgan yana bir olim **A.V. Kunin** hisoblanadi. U ingliz tilidagi frazeologik birliklarni chuqur o'rganib, ularning semantik, grammatik va stilistik xususiyatlarini tahlil qilgan. Kuninning ta'kidlashicha, frazeologik birliklar tilning obrazli qatlamini tashkil etadi va ular ko'pincha xalqning madaniy tajribasi bilan bog'liq holda shakllanadi [2]. Olim o'z tadqiqotlarida ingliz tilidagi ko'plab idiomatik birliklarning kelib chiqishi va nutqda qo'llanishini ham ko'rsatib bergan.

Ingliz tilidagi idiomalarni o'rganishda **M. McCarthy va F. O'Dell** tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu olimlar idiomalar til o'rganuvchilar uchun murakkab birliklardan biri ekanligini ta'kidlab,

ularni o'rganishda kontekst muhim rol o'ynashini qayd etadilar. Ularning fikricha, idiomalarni so'zma-so'z tarjima qilish ko'pincha noto'g'ri natijaga olib keladi, shuning uchun ular nutq vaziyati va madaniy omillar bilan birgalikda o'rganilishi lozim [3].

Frazeologiya sohasida tadqiqot olib borgan yana bir olim **A.P. Cowie** hisoblanadi. U frazeologik birliklarni leksik tizimning muhim elementi sifatida ko'rib chiqadi. Cowie o'z ilmiy ishlarida frazeologik birliklarning semantik tuzilishi, nutqda qo'llanishi hamda ularning lug'atlarda aks etish masalalarini tahlil qilgan [4]. Uning tadqiqotlari frazeologik birliklarni tizimli ravishda o'rganishga muhim ilmiy asos yaratgan.

O'zbek tilshunosligida frazeologiya masalalarini o'rganishda **Sh. Rahmatullayevning** ilmiy ishlari alohida ahamiyatga ega. Olim o'zbek tilidagi frazeologik birliklarni semantik va stilistik jihatdan tahlil qilib, ularning xalq og'zaki ijodi bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatib bergan. Rahmatullayevning fikriga ko'ra, o'zbek tilidagi idiomatik birliklar xalqning tarixiy tajribasi, turmush tarzi va milliy mentalitetini aks ettiradi [5].

Shuningdek, o'zbek tilida frazeologik birliklarni o'rganish bilan **A. Hojiyev** ham shug'ullangan. Uning ilmiy tadqiqotlarida o'zbek tilidagi turg'un birikmalar, maqol-matallar va idiomatik birliklarning semantik xususiyatlari hamda nutqdagi qo'llanishi tahlil qilingan. Olim frazeologik birliklarning milliy madaniyat bilan bog'liqligini alohida ta'kidlaydi [6].

Bundan tashqari, qiyosiy tilshunoslik doirasida turli tillardagi frazeologik birliklarni o'rganish masalalari ham keng tadqiq etilgan. Qiyosiy tadqiqotlar orqali turli tillardagi idiomalar o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlar aniqlanadi. Bunday tadqiqotlar til o'rganish jarayonini yengillashtirish, tarjima nazariyasini rivojlantirish va madaniyatlararo kommunikatsiyani yaxshilashga xizmat qiladi.

Shu sababli ingliz va o'zbek tillaridagi idiomalarni qiyosiy jihatdan o'rganish tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, idiomalar har bir xalqning madaniy qadriyatlarini, turmush tarzi va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim lingvistik birlik hisoblanadi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi idiomalarning qiyosiy tahlili

Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lsa-da, ularning frazeologik tizimida ma'lum darajada o'xshashliklar mavjud. Har ikki tilning idiomatik birliklari xalqning turmush tarzi, madaniyati va tarixiy tajribasini aks ettiradi. Shu sababli idiomalarni qiyosiy o'rganish nafaqat lingvistik, balki madaniy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Tilshunoslarning ta'kidlashicha, frazeologik birliklar tilning eng obrazli qatlamini tashkil etadi va ular xalq tafakkuri hamda dunyoqarashining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi [7].

Avvalo, ingliz va o'zbek tillaridagi idiomalar semantik jihatdan o'xshash bo'lishi mumkin. Bu o'xshashliklar ko'pincha inson hayoti va kundalik tajribasi bilan bog'liq umumiy tushunchalar asosida yuzaga keladi. Masalan, ingliz tilidagi **“kill two birds with one stone”** idiomasi “bir o'q bilan ikki quyonni urmoq” ma'nosini anglatadi. O'zbek tilida ham aynan shu ma'noni bildiruvchi **“bir o'q bilan ikki quyonni urmoq”** iborasi mavjud. Bu ikki ibora turli tillarga mansub bo'lsa ham, ular bir xil ma'noni ifodalaydi va inson faoliyatidagi samaradorlik g'oyasini aks ettiradi [4]. Shuningdek, ingliz tilidagi **“break the ice”** iborasi suhbatni boshlash yoki noqulay vaziyatni yumshatish ma'nosida ishlatiladi. O'zbek tilida esa bunga yaqin ma'noni **“muzlarni eritmoq”** yoki **“suhbatni boshlab bermoq”** kabi iboralar orqali ifodalash mumkin.

Ba'zi hollarda idiomalar semantik jihatdan o'xshash bo'lsa-da, ularning tasviriy obrazlari farq qiladi. Masalan, ingliz tilida **“spill the beans”** iborasi sirni oshkor qilish ma'nosida ishlatiladi. Ushbu ibora so'zma-so'z tarjima qilinganda “loviya to'kib yubormoq” degan ma'noni bildiradi. O'zbek tilida esa shu ma'noni ifodalash uchun **“og'zidan gap chiqib ketmoq”**, **“sirni ochib qo'ymoq”** kabi frazeologik birliklar ishlatiladi. Bu yerda ingliz tilida predmet asosidagi metafora qo'llanilgan bo'lsa, o'zbek tilida nutq jarayoni orqali tasvir berilgan. Bu holat har bir tilning obraz yaratish usullari turlicha ekanligini ko'rsatadi [6].

Idiomalarning yana bir muhim xususiyati ularning milliy madaniyat bilan chambarchas bog'liqligidir. Ko'plab idiomalar muayyan xalqning turmush tarzi, tarixiy tajribasi va an'analariga asoslanadi. Masalan, ingliz tilida **“rain cats and**

dogs” iborasi juda kuchli yomg‘ir yog‘ishini bildiradi. O‘zbek tilida esa bu ma’no **“chelakkab-chelakkab yomg‘ir yog‘moq”** yoki **“juda qattiq yomg‘ir yog‘moq”** kabi iboralar bilan ifodalanadi. Har ikkala til ham kuchli yomg‘irni tasvirlash uchun obrazli ifodadan foydalanadi, biroq tasvir manbai turlicha bo‘ladi [2].

Bundan tashqari, ingliz va o‘zbek tillaridagi idiomalar strukturaviy jihatdan ham farqlanadi. Ingliz tilida ko‘plab idiomalar fe‘l birikmasi shaklida qo‘llaniladi. Masalan, **“take the bull by the horns”** iborasi muammoni dadillik bilan hal qilish ma’nosini bildiradi. O‘zbek tilida esa bunga yaqin ma’noni **“muammoni qo‘rqmay hal qilmoq”** yoki **“masalaga dadil kirishmoq”** kabi iboralar orqali ifodalash mumkin. Bunday holatlar til tizimining grammatik xususiyatlari bilan bog‘liq bo‘lib, har bir til o‘zining sintaktik imkoniyatlariga asoslanadi [1].

Idiomalarning tarjimasi ham qiyosiy tahlilda muhim masalalardan biri hisoblanadi. Ko‘pincha idiomalarni so‘zma-so‘z tarjima qilish mumkin emas, chunki bu holda iboraning asl ma’nosi yo‘qolib ketadi. Masalan, ingliz tilidagi **“kick the bucket”** iborasi so‘zma-so‘z tarjima qilinganda “chelakni tepmoq” degan ma’noni bildiradi, biroq aslida u **“vafot etmoq”** ma’nosini anglatadi. O‘zbek tilida esa bu ma’noni **“olamdan o‘tmoq”, “vafot etmoq”** kabi iboralar orqali ifodalash mumkin. Shu sababli tarjimada ekvivalent frazeologik birlikni topish muhim hisoblanadi [4].

Shuningdek, ingliz va o‘zbek tillarida inson xarakteri va xulq-atvorini ifodalovchi ko‘plab idiomalar mavjud. Masalan, ingliz tilidagi **“a black sheep of the family”** iborasi oilaning yomon nom chiqargan a’zosini anglatadi. O‘zbek tilida esa bunga yaqin ma’noda **“oilaning yuzi qizaradigan a’zosi”** yoki **“yomon nom chiqargan odam”** kabi iboralar ishlatiladi. Bu misollar idiomalar orqali jamiyatdagi axloqiy qadriyatlar ham aks etishini ko‘rsatadi [2].

Umuman olganda, ingliz va o‘zbek tillaridagi idiomalar o‘rtasidagi o‘xshashliklar inson tajribasining umumiy jihatlari bilan izohlanadi, farqlar esa har bir xalqning milliy madaniyati, tarixiy rivojlanishi va til tizimi bilan bog‘liq. Shu sababli idiomalarni qiyosiy tahlil qilish nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatlararo kommunikatsiya uchun ham muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Xulosa

Ingliz va o'zbek tillaridagi idiomalarni qiyosiy o'rganish shuni ko'rsatadiki, frazeologik birliklar har bir tilning muhim leksik qatlamini tashkil etadi va ular xalqning tarixiy tajribasi, madaniy qadriyatlari hamda milliy mentalitetini aks ettiradi. Idiomalar ko'pincha ko'chma ma'noda qo'llanilib, nutqni obrazli, ifodali va ta'sirchan qilishda muhim rol o'ynaydi. Tilshunoslarning fikriga ko'ra, frazeologik birliklar til tizimining eng murakkab va boy qatlamlaridan biri hisoblanadi, chunki ular nafaqat leksik, balki madaniy va pragmatik ma'lumotlarni ham o'zida mujassam etadi [2].

Tadqiqot jarayonida ingliz va o'zbek tillaridagi idiomalar semantik, strukturaviy va madaniy jihatdan qiyosiy tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, har ikki til frazeologiyasida ma'lum darajada o'xshashliklar mavjud. Bu o'xshashliklar asosan inson hayoti, mehnati, ijtimoiy munosabatlari va kundalik tajribasi bilan bog'liq umumiy tushunchalar asosida yuzaga keladi. Masalan, ingliz tilidagi **“kill two birds with one stone”** iborasi o'zbek tilidagi **“bir o'q bilan ikki quyovni urmoq”** iborasi bilan semantik jihatdan mos keladi. Bunday o'xshashliklar inson tafakkurining universalligi bilan izohlanadi [8].

Biroq tahlil shuni ham ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek idiomalari ko'pincha tasviriy obrazlar jihatidan farqlanadi. Buning asosiy sababi har bir xalqning turmush tarzi, geografik sharoiti, madaniy an'analari va tarixiy rivojlanishi bilan bog'liq. Masalan, ingliz tilida ko'plab idiomalar hayvonlar, tabiat hodisalari yoki kundalik buyumlar bilan bog'liq metaforalar asosida shakllangan bo'lsa, o'zbek tilida esa ko'proq xalq og'zaki ijodi, urf-odatlar va milliy turmush tarziga oid obrazlar qo'llanadi. Bu holat idiomalarning milliy-madaniy xususiyatlarini yaqqol namoyon etadi [5].

Shuningdek, tadqiqot davomida idiomalarni tarjima qilish jarayoni ham muhim masala ekanligi aniqlandi. Ko'plab idiomalar so'zma-so'z tarjima qilinganda asl ma'nosini yo'qotadi yoki noto'g'ri tushunilishi mumkin. Shu sababli tarjimada ko'pincha ekvivalent frazeologik birliklardan foydalanish yoki izohli tarjima qilish zarur bo'ladi. Bu esa tarjimonlardan nafaqat til bilimini, balki

madaniyatlararo kommunikatsiya va frazeologiya sohasidagi bilimlarni ham talab qiladi [4].

Ingliz va o'zbek tillaridagi idiomalarni qiyosiy o'rganish tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u til o'rganish jarayonida ham katta ahamiyatga ega. Idiomalarni o'rganish orqali til o'rganuvchilar nafaqat yangi leksik birliklarni, balki til egalari dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini ham tushunish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, bunday tadqiqotlar tarjima nazariyasini rivojlantirish, madaniyatlararo kommunikatsiyani takomillashtirish va til o'rganish metodikasini boyitishga xizmat qiladi [1].

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek tillaridagi idiomalar qiyosiy tahlili har ikki tilning frazeologik boyligi va madaniy xususiyatlarini ochib berishga yordam beradi. Idiomalar xalqning milliy tafakkuri, urf-odatlarini va turmush tarzini aks ettiruvchi muhim lingvistik birlik sifatida til tizimida alohida o'rin egallaydi. Shu sababli kelajakda ingliz va o'zbek tillari frazeologiyasini yanada chuqurroq o'rganish, yangi qiyosiy tadqiqotlar olib borish hamda idiomalar tarjimasi masalalarini yanada rivojlantirish muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vinogradov V.V. **Russian Phraseology**. – Moscow: Higher School Publishing, 1977.
2. Kunin A.V. **English Phraseology: Theoretical and Practical Aspects**. – Moscow: Vysshaya Shkola, 1984.
3. McCarthy M., O'Dell F. **English Idioms in Use**. – Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
4. Cowie A.P. **Phraseology: Theory, Analysis and Applications**. – Oxford: Oxford University Press, 1998.
5. Rahmatullayev Sh. **O'zbek tilining frazeologik lug'ati**. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
6. Hojiyev A. **O'zbek tili frazeologiyasi**. – Toshkent: Fan, 2002.
7. Amosova N.N. **English Contextology**. – Leningrad: Leningrad University Press, 1968.
8. Arnold I.V. **The English Word**. – Moscow: Higher School Publishing, 1986.
9. Smirnitsky A.I. **Lexicology of the English Language**. – Moscow: Moscow State University, 1998.